

УДК: 634

СВІТЛОЇ ПАМ'ЯТІ ВЧЕНОГО - СЕЛЕКЦІОНЕРА

Гамор А.Ф., Садовська Н.П.

Світлої пам'яті вченого – селекціонера. – А.Ф. Гамор, Н.П. Садовська. – У статті, присвяченій Василю Андрійовичу Заяцю, згадуються малознайомі факти його біографії. В. А. Заяць (23 листопада 1936 р. - 30 листопада 2010 р.) був українським натуралістом і селекціонером, відомим своїми червонолистими сортами персиків. За його ініціативи було зібрано один з найбільших генофондів кісточкових культур у Європі.

Ключові слова: В.А. Заяць, науковець, вчитель, селекціонер, персики.

Адреса: ДВНЗ “Ужгородський національний університет”, вул. А. Волошина, 32, Ужгород, 88000 Україна; e-mail: andriy.hamor@uzhnu.edu.ua

Bright memory to scientist – breeder. – A.F. Hamor, N.P. Sadovska. – A little-known facts of biography of V.A. Zaiats are recalled in the paper. Vasyl Andriievych Zaiats (23 November 1936 – 30 November 2010) was Ukrainian naturalist and selectionist known for his red leaved varieties of peaches. One of the largest fruit crop gene pools in Europe was collected by his initiative.

Keywords: V.A. Zaiats, scientists, teachers, selectionist, peaches.

Address: Uzhhorod National University, 32, Voloshyna str., Uzhhorod, 88000 Ukraine; e-mail: andriy.hamor@uzhnu.edu.ua

Юнак змалечку був близьким до землі, тож після закінчення школи пішов працювати у колгосп. Але нестримна пристрасть до знань та любов до землі, до всього живого приводить юнака на біологічний факультет Ужгородського державного університету, на заочне відділення якого він вступив у 1955 р. Тоді ж починається його формування як учителя. Спочатку він працює у Грибівській середній школі, а пізніше – у Медведівській восьмирічці. З

У листопаді 2016 року йому б виповнилося 80 років. Але важка хвороба обірвала його життя 30 листопада 2010 р. Він пішов назавжди, ще повний творчих задумів та планів. Це була людина високого дослідницького таланту й честі, до самозабуття віддана сільськогосподарській науці. Характерними рисами вченого були: глибока повага до своїх учителів, щирість і відкритість у ставленні до колег та студентів, чесне ставлення до науки. Він був дуже приємним у спілкуванні. Його поважали колеги і любили учні, що завжди люблять людей талановитих і добрих.

Народився Василь Андрійович Заяць 23 листопада 1936 р. в с. Іванівці Мукачівського району Закарпатської області у сім'ї селянина-хлібороба. Семирічку (1942 – 1951 рр.) закінчив у рідному селі. Наступні шкільні роки пройшли у Ракошинській, а згодом у Лалівській середній школі, яку закінчив у 1954 р.

листопада 1955 до березня 1957 р. проходив дійсну військову службу у лавах Радянської армії.

У 1962 р. Заяць В.А. успішно закінчує Ужгородський університет і отримує спеціальність ботаніка з присвоєнням кваліфікації біолога-ботаніка, вчителя біології та хімії. Нелегку працю вчителя Василь Андрійович поєднує з науково-дослідною роботою в галузі інтродукції і селекції плодівих рослин. Продовжуючи працювати на педагогічній ниві, протягом 1967-1971 років навчається в

аспірантурі при Українському інституті садівництва (м. Київ). У 1974 р. В.А. Заяць успішно захищає в Українській сільськогосподарській академії кандидатську дисертацію на тему: “Селекція яблуні, персика і мигдалю на Закарпатті”, за що йому було присвоєно науковий ступінь кандидата біологічних наук.

У вересні 1982 р. Василь Андрійович переходить на роботу в alma mater – Ужгородський державний університет, де спочатку працює на посаді старшого інженера лабораторії “Вплив випромінювання на живі об’єкти”, що функціонувала при кафедрі ботаніки. З жовтня 1985 до грудня 1987 рр. обіймає посаду директора ботанічного саду УжДУ.

Досягнення вченого в галузі науки та педагогіки неодноразово відзначалися державними нагородами. У 1980 р. Василь Андрійович за педагогічні заслуги був нагороджений медаллю А.С. Макаренка. А в 1985 р. за успіхи в економічному і соціальному розвитку УРСР Головний комітет ВДНГА нагородив Заяця В.А. дипломом III-го ступеня, у 1987 р. – дипломом II ступеня. Перебуваючи на посаді директора ботанічного саду та продовжуючи працювати над створенням нових сортів плодових культур, Василь Андрійович розпочав наукові дослідження з біології, охорони і раціонального використання рослинних ресурсів Карпат. Саме в цей час починається освоєння нової території ботанічного саду, одним з ініціаторів створення якого був Заяць В.А. У листопаді 1987 р. кандидата біологічних наук Заяця В.А. обирають за конкурсом на посаду старшого викладача кафедри ботаніки, де він працює поряд з такими відомими вченими – ботаніками, як професор Комендар В.І., професор Фодор С.С., професор Мандрик В.Ю. У липні 1990 року Василя Андрійовича обрано доцентом цієї ж кафедри.

Вчений мріяв про те, щоб зацікавити молодь сучасними проблемами сільськогосподарського виробництва в Україні та спонукати її до вивчення та вирішення цих проблем. Саме тому Василь Андрійович став одним з ініціаторів створення на біологічному факультеті кафедри плодоовочівництва і виноградарства. У серпні 1996 р. В.А. Заяць переходить працювати на новостворену кафедру аграрного профілю, про яку так довго мріяв, а в 1997 р. стає Соросівським доцентом.

Крім нелегкої педагогічної, він продовжує свою улюблену селекційну роботу. Основну увагу, поряд зі створенням нових сортів таких культур, як слива, яблуня, абрикос, він приділяє персикам та нектаринам. Його дослідна ділянка в рідному селі Медведівці, яка існувала з 1969 року, на 1985 рік нараховувала близько 800 сортів персика. Понад 40 років свого життя він присвятив комплексному вивченню біологічних та господарських ознак персика і розробці наукових основ створення насаджень із застосуванням традиційних та якісно нових червонолистих та червоном’ясих сортів.

Завдяки його клопіткій дослідницькій роботі у садівничу науку та практику було введено сорти двох нових підвидів і 6 різновидностей цієї культури. Вченим була розроблена концепція біологічної ролі антоціанів у листках персика, яка засвідчила великі потенційні можливості червонолистості у підвищенні урожайності сільськогосподарських рослин. Саме Василем Андрійовичем вперше у світовій колекції виведено високопродуктивний сорт червонолистого персика Негус, що придатний для сучасних інтенсивних технологій вирощування. Василь Андрійович вперше створив і червонолисті сорти сливи та мигдалю з дуже високим потенціалом продуктивності.

Серед практичного доробку селекціонера – три нові високоефективні насіннєві підщепи для персика і нектарина: Продукент, Р 1-4, Р 13-6. Ним було виділено ряд консервних сортів персика для конвеєрного забезпечення сировиною плодопереробних підприємств.

Результати наукових досягнень Василя Андрійовича неодноразово публікувалися у зарубіжних наукових виданнях та матеріалах конференцій, зокрема, у Швейцарії, Великобританії, Франції, Румунії, Чехії, Німеччині, Литві. Він приймав участь у Міжнародних наукових симпозиумах: "Eucarpia Fruit Breeding Section Meeting" (Віденсвіл/Айнзіделн, Швейцарія, 1993), "Eucarpia Symposium Fruit Breeding & Genetics" (Оксфорд, Великобританія, 1996); Міжнародних наукових конференціях "Moderni vvojov tendence ve skladovni ovoce" (Ледніце на Мораве, Чехія, 1998), "World Conference on Horticultural research" (Рим, Італія, 1998), "Workshop Rare Breeds and Plant Varieties in the Carpathian Mountains" (Сучава, Румунія, 1999); "5th Workshop on Integrated Control of Pome Fruit Diseases (Fontevraud L'Abbaye - Maine et Loire, France, 1999); "Symposium on Fruit Breeding & Genetics" (Dresden, Germani, 1999).

Отримані ним вагомі здобутки вилилися у докторську дисертацію на тему: “Біологія і господарські властивості та перспективи вирощування персика в зоні Українських Карпат”, яку він успішно захищає у березні 2002 року в Національному аграрному університеті (м. Київ). Рішенням Спеціалізованої Вченої ради Національного аграрного університету Кабміну України Василю Андрійовичу було присвоєно науковий ступінь доктора сільськогосподарських наук зі спеціальності “Плодівництво”.

У квітні 2002 р. В.А. Заяця обирають на посаду професора, а в листопаді цього ж року за конкурсом – на посаду завідувача кафедри плодоовочівництва і виноградарства, яку він обіймав до жовтня 2004 р. Як фахівець – садівник і селекціонер, на кафедрі він викладає ряд дисциплін, зокрема “Плодівництво”, “Селекцію плодових і овочевих культур”, “Помологію”, “Декоративне садівництво”; керує дипломними роботами, проводить різні види практик зі студентами кафедри. Саме він вперше на

факультеті започаткував проведення практик за кордоном. І першою такою практикою була практика з плідівництва на базі Інституту плодовоовочівництва у м. Ледніце на Мораве (Чехія).

Василь Андрійович, як ніхто інший, переживав за студентів, піклувався про них, відстоював їхні інтереси. Студентів своєї кафедри він завжди вважав найкращими на факультеті, власне як і викладачів. Серед колег, як і серед всього колективу факультету, ця людина користувалася заслуженою повагою і довірою.

У вченого не було вихідних чи свят. Весь вільний від педагогічної роботи час він проводив у своєму саду, де на площі 6 га вирощував 250 сортів персика, 70 сортів сливи, 50 – абрикосу, 20 – мигдалю. Відданим його помічником завжди була дружина Ганна Семенівна. Саме в саду він почував себе у своїй стихії. Перші свої досліді з селекції плодів культур майбутній вчений почав проводити ще у шостому класі, й до кінця життя уже не зраджував улюбленій справі. Але предметом особливої гордості, любові і багаторічних досліджень був персик. Серед створених і запатентованих дослідником-селекціонером сортів цієї культури і найбільш ранній у світі сорт Парацельс, плоди якого дозрівають всередині червня, і сорт Ерітрокарпа з червоним м'якушем плодів, вага яких сягає близько 200 г, і Медведівський жовтий, що дає врожай близько 100 кг з одного дерева. Серед сортів, виведених Василем Андрійовичем, слід згадати і високоврожайний сорт черешні Жабуліна з майже чорними плодами, отриманий від схрещування сортів

Жабуле та Гедельфінген, два сорти хурми: Будапештська і Мукачівська та ряд інших.

Василь Андрійович ніколи не приховував своїх досягнень, над якими працював десятиліттями, від інших. Він щедро ділився живцями нових сортів з усіма бажаючими цілком безкоштовно, вболівав за те, щоб більше людей у Закарпатті займалося садівництвом.

Результати клопіткої праці професора В.А. Заяця відображені у його науковому доробку, який нараховує понад 100 наукових праць, три монографії: “Персик у Карпатах” (1988), “Садово-городні ділянки” (1993) “Нові сорти персика на Закарпатті” (2005). Більш ніж сорокарічна робота по вивченню кісточкових плодів культур дала вагомі результати.

За його ініціативи було зібрано один з найбільших генофондів кісточкових культур у Європі. Тільки персика – найулюбленішої культури Василя Андрійовича за цей час в Закарпатську область було інтродуковано близько 1000 сортів, серед яких виділені найкращі за якістю та врожайністю. Держкомісією по сортовипробуванню районіровано 5 сортів персика і три сорти яблуні.

Василь Андрійович міг би зробити ще дуже багато. Але, на превеликий жаль, не судилося... Та прожив він не даремно. Пам'ять про цю високопрофесійну і порядну людину живе у створених ним чудових сортах плодів дерев та у світлич споминих тих, хто його знав. А результати його педагогічної та наукової діяльності високо оцінені провідними вітчизняними та закордонними вченими.

Отримано: 20 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 16 грудня 2017 р.